

спілкування військового, на його функціонування і розвиток у цілому» (Харчев А. Г., 2008).

Соціалізація як процес, який спрямований на становлення особистості, змістовно має два плани:

1) широкі соціальні впливи, недостатньо організовані і контрольовані (впливи засобів масової інформації, традицій регіону, навчального закладу, сім'ї);

2) спонтанні прояви, помітні лише за їхніми результатами в соціальному становленні (зміна стосунків, зміна оцінок, поглядів, суджень, вияв їх відмінності, спрямованості офіційного виховання).

Таким чином, у результаті аналізу наукових досліджень соціалізацію військовослужбовців строкової служби можна визначити як цілісне й комплексне засвоєння і відтворення правового, соціально-професійного і культурного досвіду, що забезпечує військовослужбовцям адаптацію до умов військової служби, сприяє формуванню їх військової культури.

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

О. В. Гоцуляк,

магістрант спеціальності «Психологія»

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

Науковий керівник: О. М. Шпортун, д. психол. н., доцент

Професійна ідентичність, як феномен – важлива тема сучасності. Проблеми, які пов'язані з професійною ідентичністю, продовжують негативно впливати на наше життя. Такою проблемою може стати криза професійної ідентичності. Професійна ідентичність – суб'єктивний і непостійний феномен, який змінюється з часом. Через непередбачуваний конфлікт з уявленнями про обрану професію і неприємною реальністю у студента може виникнути фрустрація, погіршене засвоєння матеріалу, а це створює ризик, що студент не встигне оволодіти знаннями, вміннями, навичками і особистісними якостями, які так необхідні фахівцю з обраної професії. Проблему професійної ідентичності вивчали також Ж. Вірна, Г. Балл, К. Гуревич Т. Дубовицька, Е. Еріксон, А. Крилова, Ф. Зеєр, О. Макарова,

О. Столярчук, А. Ткаченко, К. Шамлян, Л. Шнайдер, Е. Фромм та інші.

Професійна ідентичність, з одного боку, є феноменом особистісної самосвідомості, з іншого – пов'язана з певним груповим членством (професійна група, колектив, організація) (Алексіна Т. А., 2014). Професійна ідентичність має властивості соціальної ідентичності: в ході професійного становлення суб'єкт ідентифікує себе з людьми, подібними собі, а саме представниками його професії, які володіють тими чи іншими професійними якостями, або з самим собою як професіоналом на певних стадіях розвитку (самовизначення в соціальній групі). Соціальна поведінка індивіда і форми його взаємодії визначаються соціальною структурою. Спілкування та контакти обумовлені межами соціальних груп. Це означає, що обговорення соціальних питань відбувається переважно в межах однієї групи і інтенсивність контактів між різними групами обернено пропорційна статусній дистанції між її членами. Таким чином, соціальна взаємодія окремих людей повинно бути зрозуміле на основі такого роду соціальної структури, яка передбачає певне оцінювання людей. Член соціальної групи має загальне уявлення про таких оцінках щодо себе та інших і прагне дотримуватися правил поведінки своєї групи. У результаті всі форми соціальної поведінки всередині або поза групи базуються на знанні цих оцінок.

Так, Л. Б. Шнейдер розглядає професійну ідентифікацію як багатомірний та інтегративний психологічний феномен, що забезпечує людині цілісність, тотожність і визначеність, що розвивається під час професійного навчання спільно із становленням процесів самовизначення, самоорганізації й персоналізації (Шнайдер Л. Б., 2004).

Професійна ідентичність виступає, як одна із важливих опор в житті людини. Здобуття професійної ідентичності веде особистість до збагачення Я-ідентичності особистості. Становлення професійної ідентичності особистості проходить в контексті об'єднання механізмів особистісного розвитку та соціального буття особистості, в ході внутрішньої роботи особистості з початком професійної діяльності.

На думку О. Я. Емельянової, головна ціль досягнення відчуття професійної ідентичності полягає в переході від зовнішніх джерел підкріплення і зворотного зв'язку у професійній діяльності до внутрішніх джерел, тобто до самопідкріплення. На початковій стадії формування професійної ідентичності підтримку особистості надають родичі та зацікавлені колеги. Можливо, у майбутньому індивід зробить відчуття ідентичності частиною своєї свідомості. На думку

автора, на формування професійної ідентичності впливають такі чинники:

- 1) зростання мотивації до самопізнання;
- 2) усвідомлення власних потреб, можливостей, професійних інтересів і цінностей;
- 3) створення позитивних образів і перспектив професійного і особистісного майбутнього;
- 4) постановка цілей для підтримки і розвитку образу Я;
- 5) надання індивіду максимального зворотного зв'язку в його особистісних проявах, професійній поведінці (Емельянова О. Я., 2005).

Відповідно до цих чинників деякі вчені виділяють чотири рівні розвитку професійної ідентичності особистості:

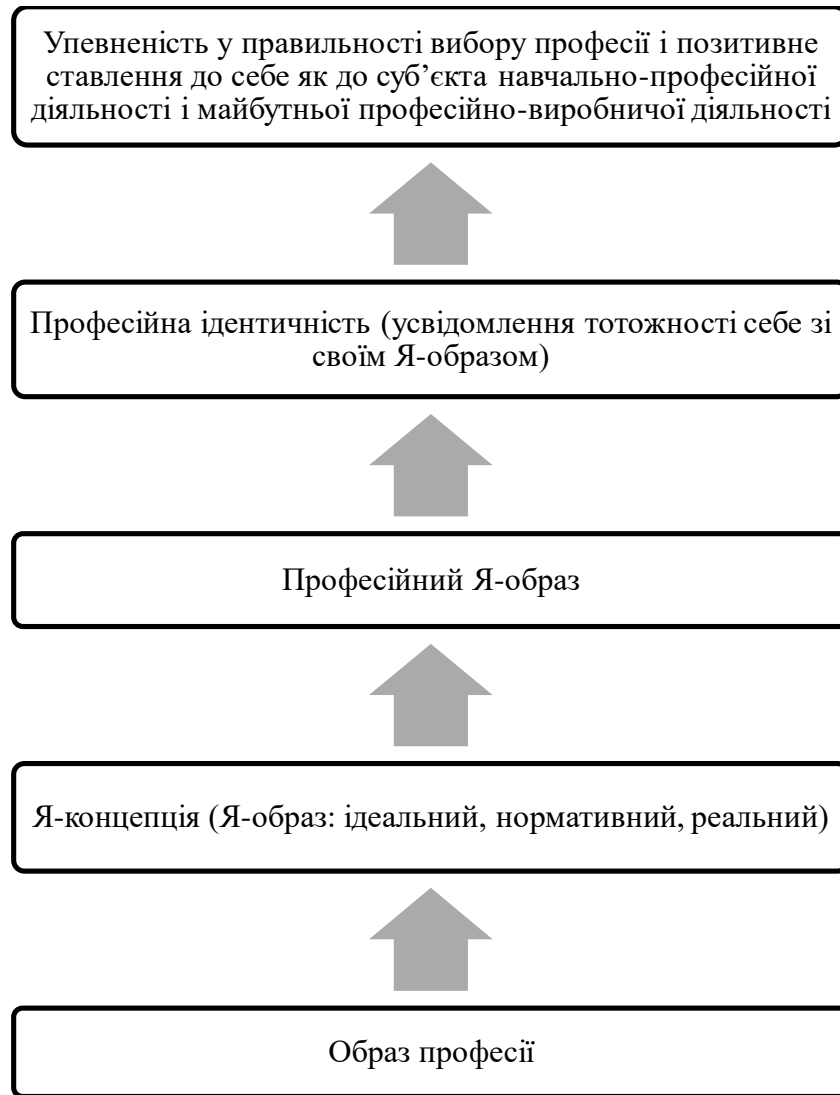
- 1) усвідомлення професійних цілей (як дальньої, так і найближчої);
- 2) засвоєння основних знань, вимог професії до людини, усвідомлення своїх можливостей, уявлення про виконання певної діяльності (за зразком);
- 3) практична реалізація власних професійних цілей, самостійне та усвідомлене виконання діяльності, формування свого індивідуального стилю діяльності;
- 4) вільне виконання професійної діяльності, прагнення до вирішення складних професійних задач (Шнейдер Л. Б., 2007).

Щодо професійної ідентичності, яка формується у студентів, існують певні особливості: В той час, як учні старших шкіл роблять вибір професії виходячи зі своїх суб'єктивних вражень, студенти вже обрали певний шлях. Тому, якщо в процесі навчання та навчально-виробничої практики студент виявляє невідповідність між першими суб'єктивними враженнями і реальним змістом професії, то це сприяє змінам в професійній ідентичності. Також зазнає неприємних впливів емоційно вольова сфера, самооцінка і рівень домагань. Студент може почати сумніватись у правильності вибору свого професійного шляху.

Л. Є. Орбан-Лембрик та Л. Д. Столяренко відмічають, що соціалізація студентської молоді пов'язана з навчанням у ЗВО та навчальною діяльністю, яка сприяє становленню їх професійної самосвідомості. За Г. Я. Крисюк, важливими функціями інституту вищої освіти є підготовка молоді до освоєння професійних ролей, засвоєння суспільних цінностей, моралі. ЗВО є інститутом соціалізації студента, пов'язаний з закріпленням фахової соціальної ролі. Під час соціалізації пізнавальні інтереси студентів набувають професійної

спрямованості, стійкішого характеру, розвиваються їх моральні, інтелектуальні сили (Крисюк Г. Я., 2009).

Процес формування у студентів професійної ідентичності можна зобразити графічно таким чином (рис. 1):

Рис. 1. Процес формування у студентів професійної ідентичності (за Г. В. Гарбузовою)

Г. В. Гарбузова виділяє три основних етапи формування у студентів професійної ідентичності

Перший етап (1 курс) – це адаптаційний період осмислення професійної ідентичності, коли на основі входження в нове соціальне і професійне середовище зовнішня студентська ідентичність переходить у внутрішню прийнятну, усвідомлену, емоційно-забарвлену характеристику. Це нестабільний етап, пов'язаний з адаптацією до нової соціальної ролі студента.

Другий етап (2–3 курси) – це період, коли на основі усвідомлення вимог нової соціально-професійної ролі і власних здібностей та можливостей відбувається усвідомлення досягнень, які зроблені завдяки власним зусиллям.

Третій етап (4–5 курси) – період, коли на основі усвідомлення спектра ролей, усвідомлених у ході професіоналізації, відбувається формування нових цілей і перспектив. Це другий нестабільний період, сутність якого полягає в переосмисленні й уточненні різноманітних варіантів професійно-творчого саморозвитку, працевлаштування і побудови професійної кар'єри (Я-моя професія і кар'єра) (Гарбузова Г. В, 2007).

Л. Коняєва виділила важливі для становлення професійної ідентичності риси психосоціального розвитку студентської молоді, а саме:

1) основне особистісне новоутворення юнацького віку – психологічна готовність до самовизначення особистості і процес її формування (активний вибір і оволодіння професією, самостійним плануванням своєї діяльності);

2) становлення самосвідомості, диференціація її внутрішньої структури, ускладнення змісту (самооцінки, ціннісних орієнтацій, формування ідентичності) як результат самопізнання, самовизначення, переоцінки себе;

3) утворення стійких ціннісних орієнтацій, моральних установок, посилення свідомих мотивів поведінки, що сприяє становленню світогляду студентів, їх етичних та естетичних установок;

4) усвідомлення своєї життєвої перспективи, що впливає на зміст і функціонування мотиваційно-потребової сфери;

5) отримання громадянської і психологічної зрілості, оволодіння соціальними ролями дорослої людини, початок становлення професійної самосвідомості (Коняєва Л. Д., 2012).

Професійна ідентичність студентів у процесі формування проходить певні етапи, які тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені. Розвиток професійної ідентичності у вищому навчальному закладі формується в процесі оволодіння знаннями, уміннями й навичками та практико-орієнтовній діяльності, у використанні активних методів роботи для освоєння професії, а також у введенні в процес навчання занять, які безпосередньо пов'язані з адекватним розвитком професійної ідентичності. Студент, який має розвинуту професійну ідентичність, буде оптимістично налаштований на потенційні успіхи в майбутньому, буде впевнений у своїй професійній значимості. Для розвитку професійної ідентичності у студента ключову роль

відіграє мотивація, як умова для подальшого прагнення отримати необхідні навички і якості, які необхідні для ефективної праці в обраному професійному напрямі.

САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ПОВЕДІНКОВИЙ АСПЕКТ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

І. М. Гресько,

*аспірант спеціальності «Психологія»,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

Науковий керівник: О. В. Бацилєва, д. психол. н., професор

В сучасному світі надзвичайно цінними характеристиками фахівця будь-якої галузі є багатозадачність, креативність, адаптивність, прагнення до розвитку, вміння майстерно справлятися з проблемами, а також орієнтація на результат. Це пов'язано зі стрімким розвитком технологій та соціально-економічними змінами, що створюють нові умови життєдіяльності населення та навіть продукують нові професії. Відповідно до цього, постає проблема навчання майбутніх фахівців та підготовки професійних кадрів, адже здатність людини успішно діяти в конкретних робочих або побутових ситуаціях залежить від її уявлень про власну самоефективність, яка, в свою чергу, залежить від Я-концепції особистості.

Серед зарубіжних науковців проблему самоефективності розглядали А. Бандура, М. Єрусалем, Д. Зінглер, Дж. Капрара, Д. Сервон, Р. Шварцер. Даний феномен також досліджували вітчизняні вчені, зокрема Т. О. Гордєєва, Р. Л. Кричевський, М. В. Чистова та інші.

Мета роботи – розглянути теоретичні засади самоефективності як поведінкового аспекту Я-концепції особистості.

Загальновідомо, що людині притаманно у всіх життєвих ситуаціях обмірковувати свої дії та вчинки (когнітивна складова Я-концепції), складати певну емоційну оцінку щодо себе та середовища (емоційно-оцінююча складова), а поведінкові реакції, базуючись на основі попередніх двох складових Я-концепції, проявляються у певних тенденціях поведінки (поведінкова складова) (Гуменюк О. Є., 2002). Як результат, така оцінка власних